

WILLEM VAN BREDA, KARTUIZER TE GOSNAY.

Over de drie kartuizers uit de 15^e eeuw, die den naam Willem van Breda droegen, herinnert M. H. J. J. Scholtens ons in de vorige mededeeling aan wat hij in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (d. VIII, 214-215) daarover publiceerde, en wat ons bij de studie van Willem Absel¹⁾ van Breda ontgaan was. Graag verrijken wij hiermede onze dokumentatie over de 15-eeuwsche kartuizers, en nemen deze gelegenheid te baat om hierbij aansluitend mede te deelen wat wij intusschen zelf reeds hadden bij-gevonden.

PAQUOT schrijft aan Willem Absel een werk op de Genesis, op de Psalmen en het Hooglied toe. Op het einde van zijn artikel over Absel verwijst hij naar PETREIUS, BOSTIUS, DORLANDUS, RAISSIUS en LELONG. Behalve deze laatste geeft geen enkele dier auteurs bedoelde werken voor Absel op, wat ons reeds laat vermoeden dat LELONG hiervoor de bron van PAQUOT was. Verdere aanwijzingen zullen ons zekerheid geven. In een vorige studie zeiden wij reeds dat LELONG in de Parijsche bibliotheken opzoekingen deed naar exegetische werken. In het klooster O. L. Vrouw Boodschap der Celestijnen had hij een codex aangetroffen dien hij in zijne *Bibliotheca sacra* noteerde: « *Gulielmus Abselius, Flander, Bredanus, Cartusianus, obiit 1471. Opus super Genesim, Psalterium et Canticum Canticorum. Codex scriptus anno 1441. Parisiis, Bibliotheca Caelestinorum.* »²⁾). Haast letterlijk hetzelfde vinden wij bij Paquot: « *Opus super Genesim, Psalterium et Canticum Canticorum, codex scriptus anno 1441. Chez les P.P. Célestins à Paris.* »³⁾).

Doch hoe kwam LELONG er toe om die werken op Absel's naam te zetten? Is de codex daar de oorzaak van geweest?

Laten wij vooreerst den codex zelf identificeeren; daarna zullen wij op die vragen een antwoord hebben. De meeste hs. van het Parijzer Celestijnenklooster werden, na de afschaffing dezer orde, door de « Commission des Réguliers » naar

1) Wij meenen dat men aan de schrijfwijze Absel, of Apsel geen belang moet hechten. In de 15e eeuw was er zeker nog geen spraak van vaste schrijfwijze.

2) LELONG, *Bibliotheca sacra* (1723), bl. 595.

3) PAQUOT, *Histoire littéraire* (deel? blz.?)

de Bibliothèque de l' Arsenal overgebracht⁴⁾). Opzoekingen naar bedoelden codex in deze bibliotheek brachten mij er niet op het spoor van. Doch een vriend maakte mij opmerkzaam op een hs. van de Nat. Bibl. te Parijs, door HULSHOF beschreven in zijn « *Verslag v. een onderzoek te Parijs naar handschriften en bescheiden, belangrijk voor de Geschiedenis van Nederland* »⁵⁾).

Bij nadere inzage van dit hs. (no. 17, 274 latin) blijkt het dadelijk dat wij te doen hebben met den codex door LELONG genoteerd. F. 202^v staat in gothische cursief uit de XV-XVI e. « *Celestinorum beate Marie de parisius.* » Hetzelfde staat f. 272^v, van dezelfde hand. En f. 321^v, gansch op 't einde « *Iste liber est monasterii beate marie de parisius ordinis celestinorum* » van een andere hand, namelijk die van den copist of althans zeer gelijkend daarop.

Wij laten hier de beschrijving van het heele hs. volgen.

BIBL. NAT. PARIJS LAT. 17.274 XV EEUW, 321 ff.

Papier, 286 × 200 mm., oude band.

[F° 1.] Hoc opus devotissimum a dompno guillelmo patre meo in xristo ihesu dilectissimo et in ordine carthusiensium professore ferventissimo compositum, incepti transcribere in profesto purificationis beatissime virginis marie prima videlicet die februarii anni millesimi CCCC^{mi} XLI^{mi}. Deo gratias. Ne scribam vanum, duc pia Virgo manum jo. multorum.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum etc. A beatitudine incipit doctrina David...

[F° 87v] Explicit prima pars psalmodum. Et sequitur secunda. Quid gloriaris in malicia qui potens es, etc.

[F° 162] Explicit secunda pars psalmodum. Et sequitur tercia. Domine exaudi orationem meam et clamor.

[F° 202v] Expl. = ... eius gracia concedente cui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Psalterii finem per dyam termino laudem
Dele formidinem si possis cernere fraudem
Cristi virtute sunt pro cuiusque salute
Condita, versute laqueos ut frangere tute.
Quisque queat forme, divine congrua norme.

4) D. T. C., t. II, col. 2065.

5) Utrecht, 1912, bl. 30.

Istud opus devotissimum a dulcissimo patre nostro dompno guilhelmo ut in principio habetur, sapientissime compositum, fuit per me johannem multoris, in monasterio beati johannis baptiste juxta choques sacerdotem et professum, prima die februarii anni millesimi CCCC^{mi} XLI^{mi} inceptum, et in nocte cathedre sti petri apostolorum principis anni videlicet sequentis ad laudem dei terminatum.

Celestinorum beate marie de parisius.

[F° 203] Ne scribam vanum, duc pia Virgo manum. Sequuntur devotissime meditationes super genesim, ab eodem qui prescriptum psalterium exposuit patre eleganter composita, et die prima marcii anni millesimi cccc^{mi} XLII^{mi} incepte.

Fac tibi archam de lignis, etc... Nota quod fabricatio arche fieri iussa est a Domino...

[F° 272v] Si quid minus bene dixi, michi queso ignoscatur ; si quid bene, deo laus, proximo edificatio, michi oratio impendatur. Jhesus. Amen. Maria. Johannes multoris.

Expliciunt devotissime meditationes super genesim, composita a venerabili patre nostro dompno guilhelmo ordinis carthusiensium professore ferventissimo, et in commendabili congregatione sanctimonialium, in monasterio montis sancte marie juxta gosnayum in eodem ordine, domino nostro jhesu xristo virginaliter, virtuose, et laudabiliter, nocte dieque famulantium, Anno ab incarnatione domini Millesimo CCCC° et XL° post multos labores, et exercitia quamplurima, feliciter die septima novembris defuncto, ac per me johannem multoris, in monasterio beati johannis baptiste juxta choques sacerdotem et professum prima die marcii, anni videlicet millesimi CCCC^{mi} XL^{mi} secundi incepte, et ultima die februarii anni sequentis finite.

Celestinorum beate marie de parisius.

[F° 273] Sequitur quidam dulcis tractatus de amore sponse super cantica canticorum ab eodem venerando patre meo dompno guilhelmo qui omni in hoc libro scripta compilavit, devotissime compositus, et XXIa die marcii anni millesimi CCCC^{mi} et XL^{mi} tercii inceptus in die videlicet festivitatem beati benedicti precedente.

Osculetur me osculo oris sui etc. Quomodo sedet sola...

[F° 321v] ... ad quos nos omnes dirigere dignetur idem sponsus jhesus xristus qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat deus per infinita secula. Amen.

Jhesus. Amen. Maria.

Expliciunt cantica canticorum, que et cetera in hoc libro contenta composuit venerabilis pater meus dompnus guillelmus de breda carthusiensis devotissimus, in monasterio montis sancte Marie virginis prope gosnayum cum devotis virginibus eiusdem ordinis anno Domini M° CCCC° et XL° die septima novembris feliciter defunctus. Et fuit iste liber inceptus et completus per me

fratrem johannem multoris, in monasterio beati johannis baptiste in pratis juxta choques ordinis sancti augustini tunc temporis sacerdotem et professum, inceptus videlicet prima die februarii anni XL primi, et terminatus in sollempnitate beatissimi patris nostri augustini, anni scilicet millesimi quadringentesimi et XLIII^{mi}.

Deo gracias.

Iste liber est monasterii beate marie de parisius ordinis celestinorum.

Signatura 16.

Nu kunnen wij de vraag beantwoorden of aanduidingen van den codex oorzaak waren, dat LELONG de 3 werken aan Willem Absel toeschreef.

Als wij de gegevens van de verschillende *incipit* en *explicit* van het hs. samenbrengen en ze vergelijken met wat LELONG in zijn werk aanteekende, blijkt het duidelijk, dat deze zich niet hield aan wat de codex hem mededeelde. Daaruit noteerde hij juist, dat de schrijver der werken Willem v. Breda heette en kartuizer was. Verder dat de codex in 1441 (eigenlijk in het 1441 tot 1444) geschreven werd. Doch klaarlijk had hij over Willem Absel, eveneens van Breda en kartuizer, gegevens bij de hand, zooals b.v. het jaartal van diens dood (1471). Nauwkeurig nakijken van het hs. had hem de twee Willems van Breda uit elkaar kunnen doen houden, want tweemaal staat het uitdrukkelijk in den codex dat de schrijver ervan in 1440 stierf (*explicit* der *meditationes super Genesim* f. 276^v — en *explicit* van het *tractatus super Canticum Canticorum*. f. 321^v). Dit laat vermoeden dat LELONG met een vlugge aanteekening ter plaatse tevreden, later zijn kennis van Willem van Breda heeft willen aanvullen in *Petreus' Bibliotheca Cartusiana*, die slechts Willem van Absel kent. En zoo ontstond de verwarring tusschen Willem van Absel van Breda en Willem van Breda uit Gosnay. PAQUOT nam de verwarring uit LELONG over en langs PAQUOT kwam ze bij de moderne auteurs. Heeft dan de codex Latijn 17.274 van Parijs niet de gelegenheid geboden om de twee Willems van Breda verder uit elkaar te houden?

Toch wel ; maar er bestaat een tweede hs. althans van een fragment van één werk van Willem van Breda uit Gosnay, nl. het handschrift van de Vaticana, Reg. lat. no. 145, dat

meer bekendheid heeft gekregen, dank zij de opname in MONTFAUCON's *Bibliotheca Manuscriptorum nova*, en waarop niet wordt aangegeven van welke Willem van Breda het werk is. Willem Absel, aan den anderen kant, stond door de schets, die haast alle bibliografen van zijn leven en werken gaven, als schrijver bekend. Hierdoor werd de verwarring, zoo niet in de hand gewerkt, dan toch ook niet verholpen, en zoo zal het dus niet verwonderen dat ze zóó lang is blijven bestaan.

MONTFAUCON en MIGNE, die het Vatikaansche handschrift aangeven ⁶⁾, vermelden niet over welken Willem van Breda het gaat. Evenmin WILMART, aan wien het Parijzer handschrift schijnt ontgaan te zijn. Doch AUTORE ⁸⁾ en daarna L. RAY ⁹⁾, die alleen Willem Absel kenden, schreven de drie werken door PAQUOT aangegeven aan Absel toe.

Tot slot nog een woord over de verhouding der beide handschriften. De verschillende lezingen, hoe weinig beduidend ook — ik telde er in het geheel 22, waarvan slechts 7 van beteekenis — wijzen uit, dat het Parijzer hs. vollediger en meer verstaanbaar is dan het Vatikaansche. Dat het Parijsche werkelijk de legger is geweest voor den kopiist van het Vatikaansche kan men met groote waarschijnlijkheid besluiten uit sommige varianten, zooals b. v. de volgende. Par. « *hec sunt unguenta peroptima miro odore fragrantia* » [f. 274^v] — Vat. « *hec sunt unguenta peroptima miro modo fragrantia* » [f. 96]. Wanneer men nagaat hoe de tekst geschreven staat in Par. ziet men goed dat de variante « *modo* » moet geschreven zijn door iemand die Par. onder de oogen had. Daar immers staat *odore* zóó geschreven dat *odo* op het einde van den regel komt en *re* slechts volgt op de volgende lijn, na een ingekorte schriftuurtekst, waarbij het veel gelijkenis vertoont met het paleografisch geschreven etcetera. De kopiist heeft gedacht, dat bij *odo* eene m weggevallen was en heeft ze aangevuld; zoo ontstond zijn *modo*. Overigens wordt dit nog waarschijnlijker, als men bedenkt dat het hs. van Parijs aan de Celestijnen aldaar behoorde. Het O. L. Vrouw Boodschap-

6) MIGNE, *Encycl. théol.*, 1re série. *Dict. des manusc.*, vol. II, col. 1135, n° 38.

7) A. WILMART, *Codices Reginenses*, I, Rome, 1937, bl. 349-350.

8) AUTORE, *Dict. Hist. Géogr. rel.*, t. III, col. 1079-1080.

9) L. RAY, *Dict. Spirit.*, t. I, col. 828-829.

klooster was de hoofdzetel der fransche Celestijnen, waarmede het klooster van Marcoussis, waar het Vatikaansche hs. geschreven werd, zeker in betrekking stond. Het is dus zeer aannemelijk dat een hs. uit Parijs werd overgeschreven door de monniken van Marcoussis.

Waar echter het Parijzer handschrift bekend was, heeft men aan het Vatikaansche geen aandacht geschonken. DELISLE rangschikte het handschrift van Parijs in zijn *Inventaire des manuscrits conservés à la bibliothèque nationale sous les numéros 16719-18613*, ¹⁰⁾ de laatste der latijnsche reeks, waarin weinig belangrijke kloosterfondsen werden ondergebracht. HULSHOF geeft van het handschrift de beschrijving op. Doch H. J. J. SCHOLTENS ¹¹⁾ is de eerste, dunkt mij, die de twee Willems van Breda goed uit elkaar hield. Hij verwijst naar HULSHOF, maar schijnt het Vatikaansche handschrift niet gekend te hebben.

*
**

Wie was Willem van Breda, die te Gosnay leefde? Hoewel afkomstig van Breda, naar zijn naam te oordeelen, was hij kartuizer geworden in de Kartuize van Longuenesse (Vallis Sanctae Aldegundis) gesticht in 1298, op 1 Km. ten Z.-W. van St. Omaars ¹²⁾. Daar werd hij door zijn professie kartuizer-monnik. Later werd hij verplaatst naar Gosnay. In dat dorp van het graafschap Artois, in het huidige arrondissement van Béthune, waren twee kartuizerkloosters gelegen, die deel uitmaakten van de kartuizer-provincie van Picardië. Ten Z.-W. van het dorp werd in 1320 het monnikenklooster voor kartuizers Vallis Sancti Spiritus gesticht. Negen jaar later kwam in de nabijheid, op een heuvel een klooster voor kartuizerinnen. Mons Sanctae Mariae genaamd ¹³⁾. Van dit laatste vertrokken in 1350 de oud-vicarius D. Donatus Chrè-

10) Paris, 1871, bl. 38.

11) *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, d. VIII, 214-215. Leiden, 1930. FRUYTHIER, *ibid.* d. V, 24, zegt niets precies over Absels werken.

12) LE COUTEULX, *Annales Ord. Cart.* IV, 451.

13) LE COUTEULX, *Annales Ord. Cart.* V, 139-147 en 252-258. — CHEVALIER, *Répertoire des Sources historiques du M.-A. Topo-bibliographie* (1894), col. 1320. — DE LOISNE, *Dict. topographique du dép. du Pas-de-Calais*. Paris 1907, p. 171.

tien, met 6 monialen, die ons Brugsche Sint Anna-klooster, het eenige kartuizerinnenhuis der Nederlanden, gingen stichten¹⁴).

In het kartuizerinnenklooster van Gosnay is het dat Willem van Breda werd geplaatst. Hij is er geen *vicarius* geweest, vermits de volledige lijst der vicarii hem niet vermeldt, en zelfs een anderen naam opgeeft voor de jaren, waarin hij in Gosnay kan verbleven hebben. Ook als *coadjutor* wordt hij niet vernoemd¹⁵). Dan blijft maar alleen de mogelijkheid over, dat hij er als gewoon monnik opgenomen werd. Dit was niet ongewoon in dien tijd bij de kartuizers. Zelfs voor het huis van Gosnay vinden wij in officieele stukken nog andere monniken vernoemd, die er geen bepaald officie vervulden, maar alleen *hospes* heetten; zoo b.v. leest men in de *charta capituli gen.* van 1446 van een monnik: «... *in dicta domo (Gosnay) hospes profiteatur* » en in 1452: «... *ibidem hospes et per dictas moniales vocatus virtute cuiusdam gratiae eidem per capitulum generale alias concessae, in dicta domo profiteatur* »¹⁶). Waarschijnlijk verbleef Willem van Breda daar ook als *hospes*. De reden van zijn verplaatsing kan gevonden worden in het feit, dat hij er gevraagd werd door de monialen zelf; want om een bepaalden monnik te roepen hadden zij een voorrecht, zooals men ziet in den aangehaalden tekst; en voor een man als Willem van Breda, wiens werk getuigt dat hij een zeer spiritueel mensch was, zou dat niet verwonderen — ofwel werd hij er door het Generale Kapittel of den Generaal der orde geplaatst. Dit laatste kan zijn verklaring vinden in het feit, dat de kartuize van Sint Omaars in 't begin der XVe eeuw zeer verarmd was en haar eigen monniken niet kon onderhouden¹⁷). In zulke gevallen gebeurde het meer, dat het bestuur der orde verplaatsingen voorschreef. Wat er ook van zij, Willem van Breda moet definitief voor Gosnay bestemd geweest zijn, want

14) Kroniek uit de 17^e eeuw, in hs. op het Archief der Kartuizerorde, Certosa di Farneta, Lucca (Italië).

15) Lijst der *vicarii* en *coadjutores* van Gosay. In hs. Certosa di Farneta, Lucca.

16) In hs., in de Certosa di Farneta, Lucca.

17) *Maisons de l'Ordre des Chartreux*. Vues et Notices, d. II, bl. 149-150. Parkminster, 1915.

hij deed er een tweede professie en werd dus aan het huis gehecht. Zulke tweede professie was toen bij de kartuizers door de statuten opgelegd: «...*quando aliquis nostrum e domo, in qua professionem fecerat, transfertur in aliam domum, post annum ibidem professionem faciat vel infra, quandocumque priori placuerit.* » leest men in de *Tertia Compilatio statutorum* (1559), die zelf verwijst naar de *Statuta antiqua*, 2a pars, cap. 24 § 12 (1259) en dus de traditie der orde weergeeft van de 13^e tot de 16^e eeuw¹⁸).

Voor Willem van Breda's verder leven te Gosnay zijn wij aangewezen op het schaarsche, dat ons door den kopiist van het Parijzer handschrift medegedeeld wordt. Deze was een Augustijner-monnik, JOHANNES MULTORUM of MULTORIS. Zijne abdij «*monasterium Beati Johannis Baptiste in pratis juxta Choques, ordinis Sancti Augustini* » gelijk hij zelf schrijft, behoorde bij de Congregatie van Arrouaise¹⁹), en lag niet ver van Béthune, op enkele kilometers van Gosnay²⁰). Allerwaarschijnlijkst onderhielden de reguliere kanunniken van Choques nauwe betrekkingen met de naburige kartuizerkloosters van Gosnay, of althans Johannes Multoris kende goed Willem van Breda.

De toon, waarop hij over hem schrijft, verraadt meer dan den gewonen eerbied van een kopiist voor een auctor: «*pater in xristo jesu dilectissimus*» (f. 1) «*dulcissimus pater noster* » (f. 232^v) ; verder noemt hij hem «*ferventissimus* » en «*devotissimus* » (f. 272^v-321^v). De eigen kartusiaansche benaming «*venerabilis pater* » of «*venerandus pater* » (f. 272^v) doet een juist begrip der kartuizer-gewoonten veronderstellen. Bij gelegenheid van zijn dood zegt hij, dat Willem van Breda stierf «*post multos labores et exercitia quamplurima* » (f. 272^v) —. Dat hij bij de Monialen van den St Maria-berg stierf, wordt uitdrukkelijk gezegd: «*in commendabili congregatione sanctimonialium, in monasterio montis sancte marie juxta gosnayum, in eodem ordine, domino nostro jesu xristo, virginaliter, virtuose, et laudabiliter, nocte*

18) *Tertia compilatio statutorum*, cap. IV, § 13 en *secunda Pars Statutorum Antiquorum*, cap. XXIV, § 12. Ed. Bazel, 1510.

19) *Dict. Hist. Géogr. relig.*, t. IV, col. 729.

20) DE LOISNE, cfr. cit. bl. LXXIV, bl. 99 — CHEVALIER, cfr. cit. col. 695.

dieque famulantium anno ab incarnatione domini millesimo CCCC° et XL°... feliciter die septima novembris defunctus » (f. 272^v) en verder « *in monasterio montis sancte marie virginis prope gosnayum cum devotis virginibus ejusdem ordinis anno domini M° CCCC° et XL° die septima novembris feliciter defuncto.* » (f. 321^v). Zoo preciese gegevens over zijn dood hebben wij nergens anders gevonden. Het obiit van het Generale Kapittel zegt slechts : « *D. Gullielmus de Breda, monachus professus primo domus prope Audomarum et ultimo domus prope Gosnayum* »²¹⁾. — Dit obiit dat verkeerdelijk, om zijn vaagheid, in het *necrologium* van het klooster der Kartuizer-monniken van Gosnay is gezet, wordt ons medegedeeld in de *charta* van 1441, waaruit wij reeds kunnen besluiten, dat Willem van Breda moet gestorven zijn tusschen Mei 1440 en Mei 1441, in de maanden tusschen het Generale Kapittel van 1440 en dat van 1441. Dat hij juist op 7 November gestorven is weten wij alleen door Johannes Multoris, doch een confirmatie hiervan vinden wij wellicht in een manuscript-boekje met eenige aantekeningen voor de kosterij van het kartuizerinnenklooster van Gosnay, waarin op 7 November een anniversarium aangeduid wordt van een « *D. Guillelmus.* »²²⁾

*
**

De werken van Willem van Breda, die in den codex van Parijs bewaard zijn gebleven, zijn blijkbaar zijn gansche letterkundige productie. Anders zou Johannes Multoris, die zeer goed ingelicht schijnt en zoo uitvoerige *explicit's* schrijft, over diens andere geschriften wel iets gezegd hebben.

De 321 bladen van dit groote handschrift bevatten geen andere werken dan die van Willem. Hiervan is het eerste een verklaring van het *psalterium*, ingedeeld in drie deelen van 50 psalmen ieder. Van elken psalm worden de eerste woorden in kapitalen aangegeven; daarna volgt de uitleg. De auteur verklaart niet vers voor vers of woord voor woord, maar hij ontwikkelt de hoofdgedachte van den psalm, en

21) In hs., Certosa di Farneta, Lucca.

22) In hs., vroeger in de kartuize van Montreuil, nu te Sélignac (Ain), Frankrijk.

houdt dan stil bij de meer karakteristieke verzen. Hij geeft dus eerder een uitleg op inhoud en strekking der psalmen dan een woordelijk commentaar. Het handschrift zelf noemt dit werk met een algemeenen titel « *opus devotissimum* », doch de kopiist bepaalt dit zeer juist in het *incipit* van het tweede geschrift (f. 203) « *ab eodem qui prescriptum psalterium exposuit* ». Eene « *expositio* » van het *psalterium*, zoo meen ik den aard van het werk best weer te geven. De drie deelen ervan beslaan haast twee derden van den codex. De psalmen zijn vrij ongelijk behandeld, en niet volgens hunne lengte. Voor sommige omvat de uitleg een twintigtal bladzijden; voor andere maar een halve. Aan tien psalmen worden twee verklaringen gewijd; en drie, nl. 16, 67, 68 worden ingedeeld in twee hoofdstukken, overeenkomend met de splitsing ervan in het kartuizerbrevier²³⁾. Het derde deel van het *psalterium* eindigt met Ps. 148; twee psalmen zijn dus weggefallen. Doch in het slot van den uitleg op ps. 148 herkent men duidelijk den gedachtengang van ps. 150; zoodat het werk daarom niet als onvoleindigd moet beschouwd worden.

De overwegingen op de *Genesis* omvatten de stof van dat boek vanaf het 6° hoofdstuk tot aan het einde, d. i. van den zondvloed tot den dood van Jozef. Waarom de eerste 5 hoofdstukken werden overgeslagen, is mij niet duidelijk. Hier is de behandeling werkelijk anders dan in de uiteenzetting van het *psalterium*. Gewoonlijk wordt de stof der overweging heel kort herinnerd en daarop volgen dan tropologische verklaringen en toepassingen. Doorgaans worden die ingeleid met de woorden « *sensus est* » en dikwijls heeft de kopiist in den rand erbij aangeteekend « *moraliter* ». Het zijn dus werkelijk « *meditationes* ». Meestal gebruikt de schrijver het middeleeuwsche symbolisme, dat ons minder in den smaak valt; doch enkele keeren bekomt hij daarmee mooie toepassingen. Het moge volstaan, hier een uittreksel als voorbeeld te geven.

« *Cum obduxero inquit celum nubibus apparebit arcus meus in nubibus, ac si dicat cum celum i. e. aliquis spiritualis homo fuerit circumdatus nubibus variarum afflictionum, tunc in illis nubibus i. e. afflictionibus et turbationibus quas ille spiritualis suffert,*

23) Zie het *Ordinarium Breviarum Ordinis Cart.*, uitg. van Lyon (1643).

apparebit arcus dei i. e. patientia christi. Nam quisque bonus christianus sequens vestigia christi bonam patientiam et alias virtutes quas custodire conatur, quasi alter christus pati videtur. Cum ergo apparuerit arcus meus in nubibus dicit dominus, tunc recordaberis federis sempiterni quod pactum est inter me et hominem. Ait enim salvator noster in evangelio : In mundo pressuram habebitis, et si me persecuti fuerint et vos persequentur ; et si quis vult venire post me abneget semetipsum et tollat crucem suam. Et apostolus ait : Si compatimur et conregnabimus. Pactum ergo inter deum et hominem est : in patientia vestra possidebitis animas vestras. Et petrus ait : christus passus est pro nobis nobis relinquens exemplum ut sequamur vestigia eius. Cum ergo aliquem hominem bonum et vere christianum iniuste videmus multa mala patientem, et ille patienter omnia tolerat, sequi cupiens per talem modum vestigia christisine dubio arcus dei apparet in nubibus illius hominis, i. e. in illius tribulationibus et angustiis ; quia quasi alter christus patet in membro suo, et est signum federis inter deum et hominem, per multas tribulationes introire in regnum dei (f. 204v-205).

Het derde werk van Willem van Breda is een traktaat over de liefde van de ziel tot haren bruidegom Jezus Christus, volgens den tekst van het Hooglied. Hier volgt de schrijver zin voor zin den gewijden tekst en knoopt er symbolische verklaringen aan vast, die hem gelegenheid bieden, nu eens voor uiteenzettingen over het geestelijk leven, bijzonder over de liefde, dan weer voor ontboezemingen, die overgaan in een soort dialoog tusschen de ziel en haren bruidegom, ingeleid met de woorden *sponsus* of *sponsa respondet*. De in den Bijbel gebruikelijke indeeling in hoofdstukken volgt de auteur niet. Zijn kommentaar gaat van zin op zin ; alleen wordt in het handschrift eene groepeerings gemaakt, doordat 16 zinnen in kapitalen geschreven zijn. De eenheid der verwerkte stof, nl. de liefde, geeft aan heel het werk voldoende gebondenheid om het « *tractatus* » te noemen.

Men verwachtte nochtans geen intellektueele verhandeling; het is eenvoudig een geestelijk traktaat over de liefde. Verder kunnen wij verwijzen naar de korte bemerkings, door ons gemaakt bij de uitgave van het Vatikaansche fragment²⁴). De lezing van het volledig werk heeft ons niet genoopt, ons oordeel te wijzigen.

24) Ons Geestelijk Erf, d. XII (1938), bl. 80.

Men kan zich afvragen waarom de Genesis-meditaties niet vooropstaan. LELONG heeft redelijkerwijze voor zijn doel (het katalogiseeren van werken over de H. Schrift) de bijbelsche volgorde aangenomen : eerst de Genesis, dan het Psalterium en het Hooglied. Doch daar de geschriften van Willem van Breda geen eigenlijk exegetisch werk zijn, werden ze wellicht geplaatst volgens de orde, waarin ze werden opgesteld, of volgens een bepaalde idee. Want blijkbaar weerspiegelt de uitleg op het Psalterium een minder verheven graad van het geestelijk leven, waarin vooral de nadruk gelegd wordt op het overwinnen van bekoringen en verkeerde neigingen ; de meditaties op de Genesis, spreken hoofdzakelijk over de contemplatie, terwijl het traktaat op het Hooglied over de bruidsliefde van de ziel voor haren bruidegom Jezus-Christus handelt.

Dit laatste schijnt mij de spiritualiteit van onzen kartuizer best weer te geven. Jezus Christus is voor hem de Bruidegom, met wien de ziel zich vereenigen moet. Uit liefde voor hem moet zij zich onttrekken aan de wereld en alle moeilijkheden en zichzelf overwinnen. Haar troost en sterkte vindt zij in Jezus' woord en voorbeeld in het Evangelie. Doch verder hierop ingaan, zou een nieuwe studie vergen.

W. DE ROY S. J.